

מתוך שהותרה לצורך הותרה שלא לצורך

- א. ביאור סברת "מתוך שהותרה לצורך, הותרה שלא לצורך"
1. האם אומרים "הואיל ואשתרי אשתרי" במקרה שלנו?
ב. מחלוקת בית שמאי ובית הלל
1. מלאכת אוכל נפש הותרה, או לא נאסרה
2. מלאכת אוכל נפש הותרה או דחוייה
3. היתר אוכל נפש או איסור מלאכת עבודה

המשנה במסכת ביצה דף יב, א אומרת: "בית שמאי אומרים אין מוציאין לא את הקטן ולא את הלולב ולא את ספר תורה לרשות הרבים, ובית הלל מתירים". בגמרא מבואר, שביט שמאי סוברים, שלא אומרים: "מתוך שהותרה לצורך אוכל נפש הותרה שלא לצורך". ובית הלל סוברים, שאומרים. צריך בירור, מה טעם הדין "מתוך שהותרה לצורך הותרה שלא לצורך", ובמה נחלקו בית שמאי ובית הלל.

א. ביאור סברת "מתוך שהותרה לצורך הותרה שלא לצורך"

בעל ספר "מלאכת יום טוב" (אות ה) מבאר כך את הדין: הר"ן (דף ט, ב בדפי הרי"ף ד"ה "ימיהא משמע וכי") אומר, שהיתר מלאכת אוכל נפש ביום טוב הוא בגדר 'הותרה' ולא 'דחוייה', וראיה לכך, שאף אם יכול להכין מערב יום טוב אין צריך לעשות זאת, אלא מותר לו להכין אוכל נפש ביום טוב עצמו. מוסיף בעל "מלאכת יום טוב", מכיון שמלאכת אוכל נפש ביום טוב הותרה, אומרים בה "הואיל ואשתרי אשתרי". ומשמעות "מתוך שהותרה..." הוי כמשמעות "הואיל ואשתרי אשתרי".

1. האם אומרים "הואיל ואשתרי אשתרי" במקרה שלנו?

הגמרא במסכת יבמות דף ז, ב מחפשת את מקור הדין "הואיל ואשתרי אשתרי". למסקנת הגמרא מקור הדין הוא ממצורע. התורה התירה למצורע להכניס את ידיו לעזרה כאשר הוא נותן את דם אשמו, למרות שמחוסרי כיפורים אסורים להכניס לעזרה. אומרת הגמרא, שאפילו אם ראה קרי ביום השמיני לצרעתו, מותר לו להכניס ידיו לעזרה. מסביר זאת עולא: "הואיל והותר לצרעתו הותר לקרויו". המקרה שעליו מדברת הגמרא הוא, כאשר יש על אדם איסור שהתורה התירתו, ונוסף עליו איסור שבפני עצמו התורה אוסרתו, אזי אומרים, כיוון שהותר איסור א' הותר גם איסור ב'.

האם אנו יכולים ללמוד מהמקרה של מצורע למקרה שלנו, לומר שהואיל ואיסור מסוים הותר בהקשר מסוים, אז הוא הותר גם בהקשר אחר. בזה יש מחלוקת. הראב"ד במסכת תמיד (מובא ב"מלאכת יום טוב") סובר, שלא אומרים הואיל והותרה שחיטה לצורך הקרבת תמידין ומוספין הותרה גם לצורך הקרבת נדרים ונדבות, כיון שההיתר לצורך תמידין ומוספין הוא היתר של דחוייה ולא היתר של הותרה. משמע משם, שאם היה היתר של הותרה, היינו אומרים "הואיל ואישתרי ואישתרי" ומקרה זה מקביל למקרה שלנו. בעל "שאגת אריה" (סימן ל) חולק וסובר שלא אומרים בכהאי גוונא "הואיל ואישתרי ואישתרי", דאם נאמר כן, נוכל להיתר כל מלאכה, נאמר: "הואיל והותרה שחיטה לתמידים ומוספיים הותרה לדבר הרשות". אם כן הוא הדין בענייננו.

ב. מחלוקת בית שמאי ובית הלל

1. מלאכת אוכל נפש הותרה או לא נאסרה

בעל ספר "ברכת אברהם" (ביצה דף יב, א) מבאר במה נחלקו בית שמאי ובית הלל: שני פסוקים נאמרו בתורה על היתר מלאכת אוכל נפש ביום טוב:

א. "...כל מלאכת עבודה לא תעשו" (ספר ויקרא כג, ז).

ב. "...כל מלאכה לא יעשה בהם, אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם" (ספר שמות יב, טז).

יש לפרש את הפסוקים בשני אופנים: א. עיקר איסור יום טוב הוא רק מלאכת עבודה. מלאכת אוכל נפש, כיון שאינה מלאכת עבודה, אין סיבה לאוסרה ביום טוב. ב. איסורי מלאכת יום טוב הינם כאיסורי מלאכת שבת, אלא שהתורה התירה מלאכה לצורך אוכל נפש.

ב"קובץ הערות" (סימן ט אות ד וסימן י אות א) כתוב ש"הואיל ואישתרי ואישתרי" הוא רק כאשר שייך להטיל את האיסור, אך התורה התירה, במקרה כזה, אומרים הואיל והתירה התירה. אבל באופן שמלכתחילה לא שייך לאסור כגון חלב חיה לא אומרים בזה "הואיל ואישתרי ואישתרי".

לפי זה יש לבאר את מחלוקת בית שמאי ובית הלל. בית שמאי סוברים כצד א', שמלכתחילה אין לאסור מלאכת אוכל נפש ביום טוב ואין זה היתר מיוחד של התורה, לכן (ע"פ 'קובץ הערות') לא שייך לומר "הואיל ואשתרי אשתרי", וממילא לא שייך לומר "מתוך שהותרה לצורך אוכל נפש הותרה שלא לצורך". בית הלל סוברים כצד ב' שמלכתחילה היה ראוי לאסור מלאכת אוכל נפש ביום טוב, אלא שהתורה התירה לצורך אוכל נפש, ומתוך שהותרה לצורך הותרה שלא לצורך.

2. מלאכת אוכל נפש הותרה או דחוייה

לפי המהלך של בעל "מלאכת יום טוב", שדין מתוך שהותרה יסודו ב"הואיל ואישתרי ואישתרי", אולי אפשר לבאר את מחלוקת בית שמאי ובית הלל כך: ב"מלאכת יום טוב" מבואר שסברת "הואיל ואישתרי ואישתרי" שייכת רק אם היתר התורה הוא בגדר הותרה

ולא בגדר דחוייה. אם כן אולי יש לומר, שבית שמאי סוברים שמלאכת אוכל נפש ביום טוב היא "דחוייה", ולכן לא אומרים "הואיל ואישתרי אישתרי", וממילא לא אומרים "מתוך". אין להקשות על סברת בית שמאי מראיית הר"ן (שאין צריך לעשות את המלאכה בערב יום טוב ומכאן שמלאכת אוכל נפש הותרה), כיוון שאולי בית שמאי סוברים, שגדר דחוייה - אין עניינו שיטרח להכין מערב יום טוב אף שאפשר לו להכין, אלא גדר "דחוייה" הינו **בזמן עשיית המעשה**, אם באפשרותו לעשותו בהיתר אסור לו לעשותו באיסור (כעין דין "טומאה דחוייה בציבור" - עיין יומא דף ו,ב). אשר על כן, גם אם היתר מלאכת אוכל נפש ביום טוב הוא "דחוייה" אין צריך להכין מערב יום טוב. יתכן למצוא חיזוק לגישה זו במסכת פסחים דף סח, ב במחלוקת ר' אליעזר ור' יהושע. ר' אליעזר סובר, שאין אדם צריך לאכול ולשתות ביום טוב, אלא יושב ושונה. ר' יהושע סובר חלקהו - חציו לאכילה ושתיה וחציו ללימוד. מבואר בגמרא, שלר' יהושע שמחת יום טוב - מצוה, ולר' אליעזר - רשות. הראשונים¹ מבארים, שגם לר' אליעזר שמחת יום טוב מצוה, אולם אינה חובה, אלא יש לה תחליף עדיף אם יושב ושונה. היתר אוכל נפש מקורו בשמחת יום טוב, ואם כן לר' יהושע (שהוא מבית הלל), שיש חובה של שמחת יום טוב - היתר מלאכה הוא בגדר הותרה. אבל לר' אליעזר (שהוא מבית שמאי), כיון ששמחת יום טוב אינה חובה גמורה, אם כן יש לומר שכל ההיתר הוא בגדר דחוייה ולא בגדר הותרה.

3. היתר אוכל נפש או איסור מלאכת עבודה

אולי יש לפרש את ענין "מתוך שהותרה..." ומחלוקת בית שמאי ובית הלל באופן הבא: למעלה ציינתי שהיתר מלאכת אוכל נפש מובא בתורה בשני מקומות. בספר שמות מובא שהותרה מלאכה לאוכל נפש, אולם בספר ויקרא הניסוח הוא אחר, ושם כתוב שנאסרה מלאכת עבודה.

לפי זה יש לומר, שבית שמאי סוברים, שהעיקר נכתב בספר שמות שהותרה מלאכה לצורך אוכל נפש, ובספר ויקרא נתבאר שמלאכה שאינה לצורך אוכל נפש - נקראת מלאכת עבודה. בית הלל לעומתם סוברים, שהעיקר נכתב בספר ויקרא שמלאכת עבודה נאסרה, אבל כל שאינו מלאכת עבודה אלא מלאכת הנאה - הותרה ביום טוב. בספר שמות מבואר שמקור ההיתר הוא, שהתורה רצתה להתיר מלאכה לאוכל נפש, ומתוך שהותרה מלאכה לאוכל נפש הותרה כל מלאכה להנאה. אם כן שני הפסוקים משלימים זה את זה.

יתכן להוסיף לפי מה שהבאתי למעלה, שבית הלל סוברים כר' יהושע ששמחת יום טוב חובה, עיקר ההיתר הוא לצורך שמחת יום טוב באכילה ושתיה, ומתוך זה התירה התורה לכל הנאה כי גם בשאר הנאה יש שמחת יום טוב. בית שמאי סוברים כר' אליעזר שאין שמחת יום טוב חובה ולכן התירו לצורך אוכל נפש ולא יותר מכך.

1. עיין אנציקלופדיה תלמודית, ערך "יום טוב", הערות 82, 83, 84.